

УДК 81'1:[821.161.2-34+821.162.1-34]

Загальне мовознавство

КОНЦЕПТ 'ДОБРО-ЗЛО' В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗКАХ

Осіпчук Г. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янських мов та зарубіжної літератури,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, Умань, Черкаська область, Україна
orcid.org/0000-0002-9640-5533*

130975@ukr.net

Анотація

У статті досліджено концепт 'ДОБРО-ЗЛО' в сучасних літературних казках українського і польського народів. Окреслено коло мовознавців, які займаються питаннями концептуальної лінгвістики, акцентовано увагу на вагомому внеску сучасних зарубіжних і вітчизняних науковців в означену проблему, змальовано перспективу провідних наукових розвідок.

Увиразнено індивідуальну неповторність творчого підходу кожного з народів до складання казок, охарактеризовано літературну казку як твір художнього спрямування, деталізовано особливості авторського творчого підходу сучасних письменників до підбору лексем на позначення концепту 'ДОБРО-ЗЛО', вказано на культурні і ментальні ознаки формування концепту в авторських казках.

Виокремлено вербальні засоби концепту в сучасному казковому дискурсі, узагальнено репрезентативні номінації за семантикою, зіставлено семантичні моделі його вираження в казках, виявлено універсальні і відмінні ознаки концепту в українській та польській мовах. Наголошено на тому, що різні за характером найменування та описи означеного концепту деталізують окремі риси казкових героїв, виступають фоном для подій, описаних письменником.

Відзначено роль концепту 'ДОБРО-ЗЛО' як важливого текстотвірного елемента, що виконує змістову, стилістичну, емоційну й оцінну дію, та

допомагає у виконанні основної функції літературної казки – виховної, формуючи у читача стійкі моральні цінності. Вказано на фольклорну основу літературних казок обох народів. Звернено увагу, що лексеми з означеною семантикою переплітаються та взаємодіють одна з одною, сприяючи глибшому розумінню художньої природи твору.

Зіставне тло дає підстави вважати концепт унікальним поняттям етнічної культури, які характеризують спільні та відмінні риси українського і польського народів: чуттєвість і раціональність, мрійливість і прагматизм, віру в можливість впливу на свою долю, що демонструють шлях формування менталітету певного народу, тобто концепт ‘ДОБРО-ЗЛО’ є репрезентантом національної культури.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, літературна казка, концепт, казкові образи, концептуальна картина світу, національна культура.

CONCEPT OF ‘GOOD-EVIL’ IN MODERN UKRAINIAN AND POLISH LITERATURE FAIRY-TALES

Osipchuk H. V.

*candidate of Philological Sciences, associate professor ,
associate professor at the department of slavic languages
and foreign literature,*

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
2 Sadova str., Uman, Cherkassy region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9640-5533*

[*130975@ukr.net*](mailto:130975@ukr.net)

Abstract

The article deals with the concept ‘GOOD-EVIL’ in modern literary fairy-tales of the Ukrainians and Poles. A number of philologists who study conceptual linguistics have been indicated, substantial contribution of modern foreign and native scientists to the problem accentuated, perspectives of leading scientific surveys described.

The author emphasizes on individual creative originality of each nationality in making fairy-tales, characterizes a literary fairy-tale as a work of art, makes a

detailed specific analysis of an authorial formative approach of modern writers to choose lexems of the concept 'GOOD-EVIL', indicates cultural and mental features of the concept formation in authorial fairy-tales.

The article outlines verbal means of the concept in modern fairy-tale discourse, summarizes representative nominations in accordance with the semantics, compares expression semantic models in fairy-tales, finds general and specific features of the concept in the Ukrainian and Polish languages. It also pays attention to the fact that different names in their temper, as well as the description of the concept, detail specific features of fairy-tale characters, make the background to the events.

The role of the concept 'GOOD-EVIL' is explained as an important element that accomplishes content, stylistic, emotional and evaluative activity; it also helps to perform the main function of a fairy-tale – educative, when it forms firm spiritual values. Folk background of literary fairy-tales of both nationalities is pointed. The author pays her attention to the information that the lexems of the certain semantic are inter-mixed that promote deeper comprehension of a literary work .

The compared base makes the concept a unique notion of an ethnic culture that shows the following shared and different features of the Ukrainians and Poles: sensuality and rationality, dreamy and pragmatic indications, belief in the possibility to influence one's destiny. They demonstrate the way to form mentality of a certain nationality that proves the concept 'GOOD-EVIL' to be a representative of a national culture.

Key words: cognitive linguistics, literary fairy-tale, concept, fairy-tale images, conceptual picture of the world, national culture.

Постановка проблеми. У ХХІ сторіччі в контексті встановлення дружніх взаємовідносин між європейськими країнами на якісно новий рівень виходить мовознавство, для якого актуальним стає аналіз мови в аспекті її взаємозв'язків із ментальністю й культурою окремого народу. Сучасна лінгвістика демонструє зацікавленість до зіставлення різних галузей науки,

зокрема, на часі – концептуальна лінгвістика та її окрема галузь – лінгвокультура.

Необхідно зазначити, що концепти є предметом дослідження наукових розвідок багатьох лінгвістів (В. Венжинович, В. Іващенко, М. Полюжин, Д. Попельнух, П. Мацьків, О. Южанова та інші). Концепт виступає універсальним об'єктом, що поєднує в собі свідомість, мислення й мову того народу, якому він належить. Це «визначальна модель репрезентації знань та уявлень людини про навколишній світ» [1, с. 93]. У лінгвістиці є три підходи до трактування поняття 'концепт'. Прибічники першого підтримують визначення: «Концепт – це те, що називає зміст поняття, синонім смислу» [2, с. 37]. Розглядається така думка в культурологічному аспекті, і вся культура розуміється як сукупність концептів. При такому змістовому наповненні значення мови стає другорядним і допоміжним. Представники другого підходу вважають, що семантика мовного знаку є основним засобом для формування змісту концепту [3, с. 278]. Концепт розглядається як одиниця когнітивної семантики. Відповідно до третього трактування «концепт є результатом зіткнення слова з особистим і загальнонародним досвідом людини, тобто посередником між словами і дійсністю» [4, с. 280–281]. Спільним у всіх трьох підходах є існування безперечного зв'язку мови і культури. Розходження – зумовлені «різними баченням значення мови у формуванні концепту» [5, с. 269].

Є. Кубрякова дає таке визначення: «Концепт – це термін, що слугує поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна складова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [6, с. 90]. Тобто концепт – це оперативна одиниця пам'яті ментального лексикону.

Отже, лінгвокультура як один із напрямів концептуальної лінгвістики сьогодні є джерелом розуміння літератури, побуту й етнографії, традицій та

обрядів певного народу, навіть національної свідомості – ментальності. Не останнє місце і значення в цьому надскладному ланцюгу досліджень посідає казка, що є початковою ланкою осуспільнення не одного покоління: завдячуючи їй, виховуються національні цінності, вміння розпізнавати ДОБРО і ЗЛО, відбувається становлення індивідуальних характерів.

Мета і завдання статті. Багатство казкового епосу кожного із народів загальновідоме у світі: є значна кількість наукових досліджень казкознавства, однак більшість із них направлені на вивчення форми, символіки, універсальності, виховного значення казки. Проблема вивчення національно-мовної картини світу знайшла своє відображення в працях І. Голубовської [7], В. Жайворонка [8], З. Коцюби [9], О. Снитко [10] та інших. Польську казку досліджували С. Байдацька [11], В. Лучик [12], Н. Торчинська [13] та інші, однак аналіз змістового навантаження тексту казки з точки зору розкриття національних особливостей певного народу, та ще й у зіставленні, представлено у наукових розвідках не в повній мірі, тому обрана тема на часі.

Сьогодні також назріла потреба комплексного осмислення кожної із окремих галузей казкознавства, що і презентує обраний нами концептуальний підхід. Зіставлення ж культур різних народів є необхідним у вивченні досвіду, способу життя, національного менталітету і характеру тієї чи іншої людської спільноти, тому актуальність дослідження обумовлена необхідністю детального вивчення концептів у казковому дискурсі польського та українського народів як репрезентантів національної культури. Метою наукової роботи є визначення номінативного поля концепту ‘ДОБРО-ЗЛО’, зіставлення семантичних моделей його вираження в сучасних літературних казках, виявлення універсальних і відмінних ознак в українській та польській мовах.

Предмет та об’єкт дослідження. Дослідження базується на письмових зразках, то логічним є обраний підхід до аналізу казки як літературного жанру. Об’єктом дослідження обрано номінації на позначення концепту в

українських і польських літературних казках, що презентовані за допомогою лексичних одиниць, вільних словосполучень та інших моделей. Предметом дослідження є лексико-семантичні та функціонально-стилістичні особливості концепту 'ДОБРО-ЗЛО', засвідчені в мові літературних казок сучасних авторів: українських – О. Іваненко, І. Савицької, Л. Тарасенко, М. Тарасенко, О. Ничипорук, та польських – А. Бірнат, А. Брейтер, Л. Іппольдт, І. Красицького, У. Лісовської-Кожух, Дж. Куц, М. Юрек.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторські казки є особливим надбанням у зарубіжній літературі. Зародився цей жанр у ХІХ столітті в епоху романтизму [14, с. 34], однак останнім часом спостерігається його активне відновлення та швидкий розвиток. Сучасна казка цікава і різноманітна, зачасти базується на фольклорних традиціях, і є зрозумілою для дитини ХХІ сторіччя, так як їй в героях нових казок швидше можна впізнати себе. Казка – це алегоричне осмислення того світу, в якому ми живемо, в її змісті закладено повчання і дітям, і дорослим.

Концептосфора казок – це поєднання загальнонаціональної та індивідуальної свідомості, сукупність ряду чинників, які формують найбільш значущі морально-етичні цінності. Проблема 'ДОБРА-ЗЛА' належить до вічних. Уже не одне тисячоліття людство намагається дати відповідь на це філософське питання, з'ясувати умови творення таких явищ, виокремити найважливіші моральні цінності, вказати на негатив.

Лексема 'добро' тлумачиться як «усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благо» [15, с. 230]. 'Зло' трактується як протилежність: «що-небудь погане, недобре; нещастя, лихо, горе; почуття роздратування, гніву, досади; розлюченість» [15, с. 369].

У концептуальній картині світу казок 'ДОБРО-ЗЛО' є відображенням національно-культурної специфіки певного народу. В українських літературних казках ДОБРО презентує власне героя казки – людину чи тварину, які вражають своїми хорошими вчинками: *дід Іван. Добряк такий, що ще світ не бачив... Подорожньому підкаже дорогу, втомленому дасть прихисток для відпочинку, спраглому подасть горня джерельної води, голодного пригостить смачною кашею* [16, с. 3]. У більшості українських

літературних казках персонаж живе сам, але славиться чесно репутацією: *Добра слава про діда прокотилася по усіх усядах* [16, с. 3]. Досить часто фізичною силою герой наділявся з народження, від природи: *замолоду він мав незвичайну силу* [16, с. 3], та підтримувалася нелегкою фізичною працею: *добре тренувався, часто ходив у гори* [16, с. 3]; *дід любив свіже повітря, купався у річці, робив короткі пробіжки та зарядку, він ніколи не хворів і мав силу, як 10 звичайних чоловіків* [16, с. 3]; *має велику силу і навіть може однією рукою молоду смереку пригинати до землі* [16, с. 3]. Українські автори завжди виокремлюють мужність, сміливість, відважність, багатирську силу, наділяючи героя фантастичними вміннями: *наш дідусь однією рукою одного, а іншою другого схопив і викинув на подвір'я... ніколи розбишаки ще не зустрічали такого сильного чоловіка...* [16, с. 3].

У казках прославляється українська працелюбність: *закидав сокиру на плече і йшов сухе дерево рубати. Як грибна пора наставала, то він першим повертався з повним кошиком грибів* [16, с. 3], та охайність: *гарну, чистеньку і затишну хатину* [16, с. 3].

Головною ознакою української казки є акцентування уваги читача на смачній їжі, що характеризує спосіб життя, національний менталітет і характер – гостинність й щедрість. ДОБРО – це смачні страви, якими багатий стіл, якими так щиро діляться із друзями, гостями чи звичайними перехожими: *печиво, мед, джем та яблука* [16, с. 24]; *такі смачні страви готує...і м'ясе, і овочі пекти-варити так, що як в народі кажуть, «пальчики оближеш»* [16, с. 22]; *липовий мед і солодке коров'яче масло, свіжі лісові ягоди й горіхи, перепелині яєчка й бульйон з курячого крильця* [16, с. 25].

У польських сучасних казках ДОБРО асоціюється із сімейним затишком: *...nad strumykiem żyła sobie rodzinka bobrów: mamusia, tatuś i ich mały synek Bobruś* [17, с. 11]; *W małym miasteczku niedaleko Krakowa żyła sobie pewna rodzina wróbelków: mama, Pani Wróbelkowa, tatuś Wróbel i dwoje ich dzieci: Pasięk i Ćwirka....Wszyscy bardzo się kochali* [17, с. 14]; *Mama i tato bardzo kochali swojego synka, a chłopiec bardzo kochał swoich rodziców* [17, с. 25]; *Na dużym osiedlu mieszkaniowym, pośród kolorowych bloków, żyła sobie szczęśliwa kocia*

rodzinka: *mama, tata, kotek Pimpus i jego starszy braciszek Felus. Wszyscy bardzo się kochali* [17, с. 49]. Дорослі та дитячі мрії сповнені сподівань про велику родину, про братика чи сестричку: *żałował, że nie ma brata, albo chociaż siostry, z którą mógłby się bawić, kiedy rodzice byli zajęci swoimi bardzo ważnymi sprawami* [17, с. 25], про зустріч із найріднішими: *babcia i dziadek, którzy mieszkali daleko, w innym mieście* [17, с. 26]. Малюки щиро бажають поповнення в родині: *Gdyby obok jego łóżka stało drugie łóżeczko z siostrą albo bratem, Potwór na pewno nie byłby taki straszny* [17, с. 28].

Хороший настрій у казкових героїв спостерігається лише тоді, коли вони у дружньому сімейному колі: *Puszek mieszkał z mamą i tatą... Był radosny i wesoly* [17, с. 22]; коли мама кличе на смачну вечерю: *jak mama przywołując go na obiad* [17, с. 33]. Щасливими персонажі є на родинних прогулянках у парках: *dlugo spacerowały z rodzicami* [17, с. 16], або коли швидко повертаються до домівки: *szybko wróciły do domu* [17, с. 16].

У родині батьки підримують дітей, гордяться їхніми перемогами та успіхом: *Mama ucieszyła się z sukcesu synka* [17, с. 20]. ДОБРО представлене щасливими і задоволеними: *Dzieci radosne i zadowolone* [17, с. 14], щирими і добрими: *usałowały matę i tatę na powitanie* [17, с. 16]; чемними та вихованими дітьми: *przeprosiły ich za swoje zachowanie i postanowiły zmienić nawyki* [17, с. 16]; *jak Tomek mówi: mamusiu, tatusiu, Kocham cię* [17, с. 17]; *gdy wypowiada magiczne słowa: proszę, dziękuję, przepraszam* [17, с. 17]. Казковий герой переживає, що приносить матері смуток: *Szymek widział wtedy w oczach mamy smutek* [17, с. 26].

Персонажі казок отримують задоволення від перебування в колективі, зокрема, дитячому: *Bobruś chodził do przedszkola i bardzo lubił bawić się z dziećmi* [17, с. 11], де швидко вибачаються образи, щоб гуртом веселитися: *Dzieci przyjęły przeprosiny kolegi i szybko rozpoczęły wspólną zabawę* [17, с. 12].

Також ДОБРО асоціюється з мудрою й виваженою людиною: *Był młody, który życie wstrzemięzliwie pędził; Był stary, który nigdy nie lajał, nie zrządził* [18, с. 3]. Героєм казки є будь-хто, для кого моральні цінності понад

yce: *Był celnik, który nie kradł; szewc, który nie pijał; Żołnierz, co się nie chwalił; lotr, co nie rozbijał; Był minister rzetelny, o sobie nie myślał* [18, c. 3].

У казках обох народів підноситься дружба: *Razem z Tomkiem jesteście najlepszymi przyjaciółmi* [17, c. 17]; *Słonik bardzo się ucieszył, że znalazł sobie nową przyjaciółkę* [17, c. 33]; *i chętnie wychodził na podwórko, gdzie zdobył wielu przyjaciół* [17, c. 41], *Вогняна Маківка – вона дружить із Сонечком... он та Волошка – товаришка Весняного Вітру* [16, c. 17]; *подружилися із курми, песиком та вівцями* [16, c. 22], *Він виявився для них цікавішим від усіляких супер-сил. Це ж новий друг!* [16, c. 27]; а сварка з другом викликає переживання: *Tego dnia pokłócił się ze swoim najlepszym przyjacielem. Mama próbowała rozweselić synka, ale Leluś ciągle był bardzo zmartwiony* [17, c. 34].

ДОБРО демонструють герої-тварини, наділені характеристиками, які віддзеркалюють риси людей. Певні ознаки з часом закріпилась і за окремими тваринами, наприклад, визначальною сови в обох народів є мудрість: *Tam, na sąsiednim drzewie, spotkały sowę, bardzo mądrą głowę* [17, c. 15]. *Наймудрішій птаці у цьому лісі* [16, c. 12] завжди доводиться давати поради, повчати: *Sowa wysłuchała tej opowieści i powiedziała dzieciom, że mają najmądrzejszych rodziców na świecie* [17, c. 15]. Обираючи героєм казки якусь тварину, автори описують різноманітних представників фауни: слоненя – цікаве: *Z wielkim zaciekawieniem rozglądał się wokół. Biegał od jednego kwiatka do drugiego, napelniając siebie tymi przepięknymi kolorami* [17, c. 31], грайливе, допитливе: *Zaciekawiony słonik podbiegł do płotu i z całej siły przeszedł między szczebelkami* [17, c. 31]; метушиться і грається: *Słonik biegał i biegał* [17, c. 31].

Окремі тварини є найпопулярнішими казковими героями, завжди демонструють сторону ДОБРА: зайченя несміливе, як і в природі, та сором'язливе: *Жив собі у лісі маленький пухнастий зайчик... Був він довірливий та добрий* [19, c. 3]; *вистрибнув похлилий зайчик* [16, c. 10], *пригнув вуха сірий* [16, c. 10], *звірка, який аж тремтів від одної згадки про цього дивного вовка* [3, c. 10], *króliczek Tobi... bardzo nieśmiały* [17, c. 39], але, завдячуючи дитячому колективу, стає впевненим: *Króliczek bawił się w domu*

bardzo chętnie, ale też częściej bawił się z kolegami z przedszkola. Zrobił się weselszy i śmielszy [17, с. 41]. Автори не просто змальовують алегоричні образи, а й підіймають важливі соціальні проблеми: наслідки невпевненості, невміння захистити себе, стверджують необхідність вчасної соціалізації будь-якої дитини в суспільстві.

Зачасту казкові образи є символічними. Кінь, що жив у дикій природі, швидкий, вільний, сильний та незалежний, його дідусь порівнює із *справжнім орлом, що шугає, тільки по землі, а не у небі* [16, с. 5]. Автори вказують на якусь певну особливу характерність персонажа: *Na stare lata już zupełnie zdziwaczał* [16, с. 62]; *Po drodze spotkał jeszcze wygrzewającego się na słońcu owczarka belgijskiego Rekxa, wielkiego amatora kości, grubego Azora i jednookiego Maksa* [16, с. 62]; *Jestem poważnym psem* [16, с. 63].

Найбільш ефективним показчиком прагматики літературної сучасної казки є використання передконцептуальної інформації у заголовку, який налаштовує читача на вектор сприйняття тексту та програмує мережу асоціацій. Номінації заголовків польської казки представлені на рівні лексем, що визначають подальшу поведінку казкового героя: *«O Misiu, który bał się ciemności»* [1, с. 22]; *«Rozbrykany słonik»* [1, с. 31]; а ім'я вказує на визначальні риси: *«Nieśmiały aktor Tobi»* [1, с. 39]. Власні іменама, які набувають характеризувального значення на морфологічному рівні, демонструють внутрішні та зовнішні якості: *«Горобець-молодець»* [19, с. 15]; *«Кінь Орлик»* [16, с. 5].

У сучасних казках обох народів значна увага приділяється образу Природи: *Гарно в лісі, неначе в раю. Пташки щебечуть на різні голоси, гойдають вітами дерева, а в їхніх кронвах гасить свою силу бейкетник-вітер* [19, с. 24]. ДОБРО асоціюється зі спокоєм, тишею, насолодою від милування природою, казковий герой щиро захоплюється: *Przed nim stał przepiękny, żółtopomarańczowy, duży kwiat, a na nim siedziała mała pszczołka* [17, с. 33]; сонцем: *Nagle słońeczko zaczęło chować się za małą, a potem coraz większą chmurkę* [17, с. 33]; кришталевими краплями: *A z niej zaczęły powoli*

spadać na ziemię kryształowe kropelki [17, с. 33]; травою: *в зеленій муравці* [19, с. 63]; та релаксує: *Leżeli i głęboko, spokojnie oddychając, wciągali cudowny zapach trawy, kwiatów i łąki* [17, с. 34]. Природа нагадує рідний дім: *Rosły tam różnokolorowe kwiatki, które przypominały Lelusiowi wesole ściany w jego pokoju* [17, с. 34], улюблені речі: *Trawa była tam tak zielona, jak ulubiona sukienka mamy* [17, с. 34]. Від фольклорної казки у літературній запозичено зображення утаємниченого місця події: *za górami, za lasami, za siedmioma morzami* [17, с. 25] та змалювання природи завжди неповторною і дивовижною: *liścia stawało złote i czerwone* [19, с. 58]; *w tym rajskim miejscu* [17, с. 31]; *гарний золотий жучок* [19, с. 52]. Казкарі змальовують масштабність: *i oddzielał las od łąki* [17, с. 31]; *dużą, kolorową przestrzeń* [17, с. 31]; *po tej przepięknej polanie* [17, с. 31], допомагають читачеві із насолодою подорожувати неповторним світом: *Cała była zielona, a na niej rosły przeróżnej wielkości krzaczki, małe drzewka i dużo, dużo kwiatów* [17, с. 31]; *by przez chwilę pozostali w tym pięknym, pachnącym, kolorowym miejscu* [17, с. 34]; захоплюватися різноманітністю квітів: *tyle kolorowych kwiatów* [17, с. 31], барвистими кольорами: *Kwiaty były czerwone, niebieskie, żółte, pomarańczowe, a nawet fioletowe* [17, с. 31]. Природа живе «людським» життям: *stare drzewa weli spokojne rozmowy, a młode brzozy żartowały z wiatrem* [19, с. 53].

ДОБРО представлене емоційною лексикою: *хлопчик* [16, с. 4]; *дідусь* [16, с. 4], *ty śmierdzący kundlu!* [17, с. 61]; *курчатка... пискливих маленьких створинь* [16, с. 6]; *коник* [16, с. 6]; *Малі непосиди* [16, с. 6]; *собака з своїми дітками* [16, с. 4]; *собачатко* [16, с. 4]; *песик* [16, с. 4]; *Пухнасті клубочки* [16, с. 4]; *маленький клубок* [16, с. 4]; щастям в очах: *їхні усміхнені очі* [16, с. 22], *jaki ładny piesek!* [17, с. 61], хорошими вчинками: *Бліду стеблинку Ромашки* [16, с. 17] рятує дівчинка і квітка *виструнчившись і зітхнувши на повні груди* [16, с. 17] дякує за своє звільнення з-під Кам'яного Гноблення [16, с. 17].

ЗЛО у казках представлене, насамперед, героями. Дикі звірі, особливо хижак, посідали роль небезпечного та загадкового ворога: *вовк вас почує,*

то й сюди прийде [16, с. 10], Він з'їсть вас! [16, с. 10], Вовк був вже добряче голодний і його ці веселощі зовсім не тішили [16, с. 15]; небезпечний хижак [19, с. 4], Вовк-Сіроманець [19, с. 3], втекти від страшного хижака [19, с. 4]; або звичайнісінька лисиця з хвостом, лапами, очима. Ну що ще має лисиця? Ага, спину, хвіст голову, очі, носа, пащу й зуби [16, с. 36].

ЗЛО в польських казках осучаснене – це технічний пристрій, такий улюблений всіма дітьми: *jeszcze bardziej lubił komputer* [17, с. 11]. Один із героїв казки забуває про все на світі, граючи на комп'ютері: *Całymi popołudniami grał na nim, nie pamiętając o niczym innym. Zapominał o posprzątaniu po sobie rozrzuconych ubranek, umyciu ząbków przed snem, a nawet zdarzało mu się zapominać o przyjęciach urodzinowych swoich kolegów z przedszkola* [17, с. 11]. Або ж – телевізор: *rodzice mieli jedno duże zmartwie- nie: ich dzieci bardzo dużo czasu spędzały przed telewizorem* [17, с. 14], який всі діти, не розуміючи незадоволення батьків, дивляться аж до самої ночі: *Kiedy tylko wracały z przedszkola, zaraz zasiadały na wygodnej kanapie w salonie rodziców i oglądały wszystkie bajki, aż do dobranocki* [17, с. 14]. Технічна несправність такого гаджету викликає гнів у героїв казки: *Aż do dnia, kiedy telewizor się popsuł. Dzieci wpadły w rozpacz. Płakały i krzyczały, by rodzice szybko naprawili ich ukochany sprzęt* [17, с. 14–15].

ЗЛО в казках обох народів самостверджується *w ciemnym pokoju* [17, с. 22], або *w ciemnym lesie* [17, с. 23]; коли *вечоріло* [16, с. 3], чи *в печері* [16, с. 6]; під час *лютого морозу* [19, с. 46]; або восени, коли *квіти пов'яли і посохли, травиця пожовкла*. Усі були *зклопотані, всі готувалися до зими* [19, с. 58]; викликає у героїв неприємний стан та відразливі відчуття: *Ale i tak się bał* [17, с. 26]; *strachy* [17, с. 22]; *Straszny, okropny* [17, с. 26], асоціюється з лихими людьми: *У молодого розбійника терпець урвався, бо він був дуже сварливим і злісним* [16, с. 3]; фантастичними істотами: *smoki i złe wróżki* [17, с. 22]; потворними і страшними: *że w szafie, która stała w kącie jego pokoju, mieszka Potwór* [17, с. 26]; хоч і вигаданими: *Chłopiec sam nie wiedział, jak ON dokładnie wygląda* [17, с. 26], однак дитяча уява малює химерну та дивну

картину: *Czasami miał wielkie, świecące groźnie ślepia, pazury i długi ogon z kolcami. Kiedy indziej długie macki, a czasami zakrzywione szpony* [17, с. 26]. І тільки дякуючи люблячим батькам, герой розуміє, що Монстр – це плід його уяви: *Wiedział, że Potwór to tylko wytwór jego wyobraźni, że to jego wyobraźnia wymyśla Potwora z szafy* [17, с. 26] та успішно переборює власний страх.

Казкар вказує на недоліки своїх героїв-хвальків: *Częstokroć samochwalcy przykrości doznają* [18, с. 10]; *Сорока-білобока... відома усім плиткарка* [19, с. 24]; *ведмідь Бурмило... нахаба* [19, с. 34], а ненажерливуку тчуть свої сіті, щоб ловити нас, маленьких, невинних комашок і висмоктувати нашу кров [19, с. 54]. Баран завжди нерозумний, автор використовує іронію для більш виховного значення: *Baran dany na ofiarę Widząc, że wieńce kładą, że tu rogi złocą, Pysznił się tłusty baran, sam nie wiedział o co* [18, с. 3]. ЗЛО також представлене фразеологізмом: «*Заяча наука*» [19, с. 3].

До сторони ЗЛА автори відносять і людські дії: *niewdzięczny człowiecze!* [18, с. 5], коли знищується природа, тварини для власних забаганок: *Wprzód się rozśmiał, rzekł potem człekuf wilk ponury: «Znam, żeś słaby, gdy cudzej potrzebujesz skóry»* [18, с. 5]. Інколи на стороні ЗЛА і сама природа, коли *хмари насуваються і вітер подує?* [16, с. 15], або герої можуть *потрапити під вітрисько з дощем* [16, с. 11].

У кожній казці ЗЛО переможене, воно завжди програє битву, а ДОБРО демонструє найкращі свої риси, утверджуючи моральні цінності. ДОБРУ допомагають **герої-люди**: *tata czytała synkowi przed snem jego ulubione książeczki* [17, с. 26]; **герої-тварини**: *Sowa uśmiechnęła się do Puszka i wskazała mu drogę powrotną z lasu do domu* [17, с. 24]; *świnka morska* [17, с. 25]; *słoniątko* [17, с. 31]; *Zaciekawiony słonik* [17, с. 31]; *małego języka* [17, с. 34]; *пухнасті жовті клубочки* [16, с. 10]; **чарівні речі, предмети**: *mała, niepozorna książeczka* [17, с. 28]; *skrzydeł piękne, ciemne okulary... Są to zaczarowane okulary* [17, с. 23]; *Miś stary o imieniu Oczko* [17, с. 25]; *зернятка чарівного проса* [16, с. 10]; *W świetle lampki* [17, с. 26]; *Lampka posna* [17,

с. 26]; *że ten stary, drewniany instrument* [17, с. 45]; **фантастичні істоти:** *krasnoludek* [17, с. 37]; *динозаврик* [16, с. 7]; чи **звичайні дії – обійми:** *вовк знітився від таких несподіваних обіймів* [16, с. 12].

Отже, тривалість періоду дитинства є «дуже короткою і загалом обмежувалася часом, коли малесенька людина зовсім не могла обходитися без допомоги дорослих» [20, с. 207] і власне казка стає помічником у непростому процесі дорослішання. Літературна ж казка, демонструючи окремий індивідуальний авторський підхід, є одним із чинників презентування національно-культурної специфіки певного народу. Концепт ‘ДОБРО-ЗЛО’ – ключовий у кожній літературній казці, а перемога ДОБРА – очевидна, так як це можливість зробити світ кращим, а людей щасливішими.

Висновки і перспективи подальших розробок. Концепт ‘ДОБРО-ЗЛО’ розкриває духовні ідеали та цінності певного народу і є одним з найвиразніших ментально-специфічних утворень, що збагачує мову художнього тексту, виокремлює майстерність, специфіку авторського стилю українських та польських казкарів. Казки є одним з найефективніших способів впливу на читача, зокрема дитину, допомагають з вирішенням складних моральних проблем, готують до сприйняття дійсності, алегорично допомагаючи долати можливі труднощі, страхи і комплекси.

Концепт ‘ДОБРО-ЗЛО’ в казках пропагує одну й ту ж істину в двох формах, є репрезентантом ментальності певного народу, тому номінації на позначення цього концепту увиразнюють риси певного етносу: мужність, відважність, силу, щедрість, доброту, охайність – в українців, та повагу до родини, згуртованість, повчальність – у поляків. У цілому ж тематичні лексеми концепту розмежовують добро і зло, світло і темряву та демонструють спільні для обох народів моральні цінності: дружбу, повагу, взаєморозуміння, захоплення рідною природою. Подальші наукові розвідки будуть спрямовані на конкретизацію символічних казкових образів та їх зіставлення в українській і польській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тараненко О. О. Відображення суспільного сприйняття світу в семантиці мови. Мова і культура. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1986. С. 91–137.
2. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва : Языки славянских культур, 2007. 248 с.
3. Шмельов А. Д. Русский язык и неязыковая действительность. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 496 с.
4. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста : Антология* / под общ. ред. В. П. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 280–287.
5. Юрченко О. Ю. Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Вип. 2. 2008. С. 268–272.
6. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.; под ред. Е. С. Кубряковой. Москва : Издательство МГУ, 1997. 245 с.
7. Голубовська І. О. Етнічні особливості української та національно-мовної картини світу. *Studia Linguistica*. 2010. № 3. С. 400–412.
8. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 23–32.
9. Коцюба З. Г. Паремійні фонди мов як контамінація різночасових міжкультурних світоглядних нашарувань. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 34–47.
10. Снитко О. С. Коди культури у мовній об'єктивації дійсності. *Studialinguistica*. 2008. Вип. 1. С. 115–121.
11. Байдацька С. С. Жанрово-стильові особливості літературної казки в творчості Юзефа Ігнація Крашевського. *Київські полоністичні студії*. 2016. Т. 27. С. 35–42.
12. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 344 с.

13. Торчинська Н. М. Символіка польських казок. *Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи* : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Вип. 3. Умань, 2018. С. 142–146.
14. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Історія зарубіжної літератури XIX – початку XX століття : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2007. 400 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1428 с.
16. Дерево казок. Випуск 3. Вінниця : Казка, 2015. 46 с. // Дерево казок : веб-сайт. URL: <https://derevo-kazok.org/zbirka-derevo-kazok-vipusk-3.html> (дата звернення: 11.03.2021).
17. Bajkowa niania. Bajki pomagajki dla najmłodszych / redakcja : Krystyna Drożdżewicz, Lidia Ippoldt. Skawina : Urzędu Miasta i Gminy w Skawinie Wydawnictwa Promo, 2011. 68 s.
18. Krasicki Ignacy. Bajki, oprac. Zbigniew Goliński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków : Wydawca : Fundacja Nowoczesna Polska. 1997. 34 s. // Wolnelektury.pl : stronie internetowej. URL: <https://wolnelektury.pl/> (data złożenia wniosku: 11.03.2021).
19. Лісова наука : казки. Харків : Белкар-книга, 2019. 64 с.
20. Зелінська О. Лексичні засоби позначення дитячого віку в писемних пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Volume 64. 2019. Issue 1, pp. 207–221 <https://doi.org/10.1556/060.2019.64116> URL: <https://akjournals.com/view/journals/060/64/1/article-p207.xml> (дата звернення: 14.03.2021).

REFERENCES

1. Taranenko O. O. (1986). Vidobrazhennia suspilnoho spryiniattia svitu v semantytsi movy [Reflection of public perception of the world in the semantics of language]. *Mova i kultura* [Language and culture]. Kyiv : Naukova dumka, pp. 91–137 (in Ukrainian).
2. Stepanov Yu. S. (2007). *Kontsepty. Tonkaia plenka tsyvylyzatsyy* [Concepts. Thin film of civilization]. Moskva : Yazyky slavianskykh kultur. (in Russian).

3. Shmelov A. D. (2002). *Russkyi yazyk y neiazykovaia deistvytelnost* [Russian language and non-linguistic reality]. Moskva : Yazyky slavianskoi kultury. (in Russian).
4. Lykhachev D. S. (1997). Kontseptosfera russkoho yazyka [The concept of the Russian language]. *Russkaia slovesnost : Ot teoryy slovesnosti k strukture teksta : Antolohyia* [Russian literature : From the theory of literature to the structure of the text : Anthology]. Moskva : Asademia. pp. 280–287 (in Russian).
5. Yurchenko O. Yu. (2008). Definitsiia kontseptu v suchasnykh linhvistychnykh doslidzhenniakh [Definition of the concept in modern linguistic research]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*, vol. 2, pp. 268–272.
6. Kubriakova E. S., Demiankov V. Z., Pankrats Yu. H., Luzyna L. H. (1997). *Kratkyi slovar kohnytyvnukh termynov* [A Concise Dictionary of Cognitive Terms]. Moskva : MHU. (in Russian).
7. Holubovska I. O. (2010). Etnichni osoblyvosti ukrainskoi ta natsionalno-movnoi kartyny svitu [Ethnic features of the Ukrainian and national-linguistic picture of the world]. *Studia Linguistica*, no. 3, pp. 400–412.
8. Zhaivoronok V. V. (2004). Etnolinhvistyka v koli sumizhnykh nauk [Ethnolinguistics in the field of related sciences]. *Movoznavstvo*, no. 5–6, pp. 23–32.
9. Kotsiuba Z. H. (2009). Paremiini fondy mov yak kontaminatsiia riznochasovykh mizhkulturnykh svitohliadnykh nasharuvan [Paremic funds of languages as a contamination of different time intercultural worldviews]. *Movoznavstvo*, no. 2, pp. 34–47.
10. Snytko O. S. (2008). Kody kultury u movnii obiektyvatsii diisnosti [Paremic funds of languages as a contamination of different time intercultural worldviews]. *Studialinguistica*, vol. 1, pp. 115–121.
11. Baidatska S. S. (2016). Zhanrovo-stylovi osoblyvosti literaturnoi kazky v tvorchosti Yuzefa Ihnatsiia Krashevskoho [Genre and style features of a literary fairy tale in the works of Józef Ignatius Kraszewski]. *Kyivski polonistychni studii*, vol. 27, pp. 35–42.

12. Luchyk V. V. (2008). *Vstup do slovianskoi filolohii* [Introduction to Slavic philology]. Kyiv : Akademiia. (in Ukrainian).
13. Torchynska N. M. (2018). Symvolika polskykh kazok [Symbolism of Polish fairy tales]. Proceedings of the *Slovianska filolohiia : istoriia, sohodennia, perspektyvy : Proceedings of the 3th AllUkrainian Scientific and Practical Conference Materialy (Ukraina, Uman, lystopad 29–30, 2018)* (eds. Ridneva L. Iu.), Uman : Vizavi, pp. 142–146.
14. Davydenko H. Y., Chaika O. M. (2007). *Istoriia zarubizhnoi literatury XIX – pochatku XX stolittia* [History of foreign literature of the XIX – early XX centuries]. Kyiv : TSUL. (in Ukrainian).
15. Busel V. T. (2002). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy]. Kyiv-Irpin : Perun. (in Ukrainian).
16. Kazka, Vinnytsia (2015). *Derevo kazok* [Fairy tale tree], vol. 3., p. 46 // *Derevo kazok : vebsait*. Retrieved from: <https://derevo-kazok.org/zbirka-derevo-kazok-vipusk-3.html> (accessed : 11 March 2021).
17. Drożdziejewicz K., Ippoldt L. (2011). *Bajkowa niania. Bajki pomagajki dla najmłodszych* [A fairy-tale nanny. Fairy tales, helpers for the youngest]. Skawina : Urzędu Miasta i Gminy w Skawinie Wydawnictwa Promo. (in Polish).
18. Krasicki I. (1997). *Bajki* [Fairy Tales]. Kraków : Fundacja Nowoczesna Polska // *Wolnelektury.pl : stronie internetowej*. Retrieved from: <https://wolnelektury.pl/> (accessed : 11 March 2021).
19. Belkar-knyha, Kharkiv (2019). *Lisova nauka : kazky* [Forest science : fairy tales] (in Ukrainian).
20. Zelinska O. YU. (2019). *Leksychni zasoby poznachennia dytiachoho viku v pysemnykh pamiatkakh ukrainskoi movy XVI–XVIII st.* [Lexical means of denoting children's age in written monuments of the Ukrainian language of the 16th–18th centuries]. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 64, 1, pp. 207–221. <https://doi.org/10.1556/060.2019.64116> Retrieved from: <https://akjournals.com/view/journals/060/64/1/article-p207.xml> (accessed : 14 March 2021).